

La întrebarea această se răspunde cu alt'a: Era ôre cu putinția, că clerulu și poporulu se mai suferă și de atunci înainte acea sclăvia fizică și spirituală sub care gema intru întunecime orbitóre și se nu dorésca schimbarea totală a condițiunilor sale de viață? Se fia ajunsu acestu poporu a perde orice sentimentu de libertate până la starea animalelor date atātu de multu cu jugulu, în cătu la unu singuru semnu alu unui copiloiu se'lu ia în gțtu, sau incai se se apropia de elu că se ilu puna altulu?

A presupune așa ceva ar fi o adevărată insultă. Avemu o multime de probe, că acestu poporu avea că și altele, înainte cu două sute că și înainte numai cu una sută de ani, conștiința deplină a stării sale deplorabile în care se află elu. Poporu și cleru în mijloculu catastrofeloru dintre 1680 și 1700 nu avea în cătrau, trebuia se caute împregiuru de sine și se vedea, nu cumva resare și pentru elu o di de mântuire. Ceea ce lipsia mai de totu acelei generațiuni de trei ori nefericite erau conducătorii cari se cunoșca pe poporu, se audia suspinele sale, se scia nemeri calea mântuirii, era poporulu se aiba încredere cătra ei, că-ci de nu, aceștia erau perduți. Ori-unde lipsescu aceste două condițiuni esențiale, despre adevărată emancipare nu pôte fi vorba.

Capu VI.

Primele încercări ale unirei religioase cu biseric'a rom. catolica.

§ 35. Alti trei mitropoliți și apoi mitropolitulu TEOFILU primulu urđitoriu alu unirei cu Rom'a. Mitropolitulu Iosifu Budai hirotonitu în 23 Augustu 1680 a vietuitu numai până la 1682 în care anu îi succese în Aprile mitropolitulu Ioasafu. Aceștia îi succese unu altu Sava și aceștia Varlaam. Toti trei înplinescu pe scaunulu mitropoliei unu periodu scurtu de diece ani foarte bogati în evenimente politice și bellice, dară cu atātu mai saraci pentru istoria noastră bisericăscă. În acei diece ani turcii sunt batuti și luati pe fuga dela Vien'a. Bud'a cade; Transilvani'a este ocupată de trupele imperiale; aristocrația și Apafi depunu juramentulu, apoi acesta în 1690 móre. Vine

Tökölyi si éra ese. In 1691 apare abia diplom'a leopoldina cá lege fundamentala; de aci se incepu certele intre natiuni si confessiuni. In totu timpulu acesta romanii pare cá nici n'au fost aici.

In 18 Sept. 1692 fu hirotonitu totu in Bucuresci Teofilu pentru metropoli'a Ardealului. Acum incepe a se lumina puçinu si in istori'a bisericesca a romaniloru.

Prin diplom'a sau legea fundamentala din 4 Dec. 1691 imperatulu Leopold I garantase cu tóta solemnitatea libertatea deplina a celoru patru confessiuni, ce se numía recepte sau indigenate, precum si tóte legile acestei tieri prin care se asigurase acea libertate. Cuventele acelei diplome sau adeca acelea garantie au fost innoite si repeþite în câteva resoluþiuni si rescripte, precum se póte convinge oricine care le va citi. Intr'aceea cele trei confessiuni protestante calvin'a, luteran'a si unitarian'a (socinian'a) facèndu in totu timpulu maioritarea in corpulu legislativu cá si in consiliulu principelui in mai bine de una suta de ani, ratediasera fórte multu din libertatea catholicismului, îi cassasera episcopatulul, îi rapisera si fórte multe biserici de care ei nu aveau nici o lipsa, decátu se le prefaca in magazine, sau se le lase in ruine. Nici pucinii magnati ardeleni càti mai remasesera catolici si nici imperatulu Leopold cu ministrii sei nu mai voiau se intieléga asia libertatea si egalitatea pentru religiunea loru. Preste acestea unu dreptu de cea mai mare inportantia nu a fost si nu putea se fia obiectulu nici-unei discussiuni între tiéra si domnitoriu, adeca dreptulu de a predica in biserici si in alte locuri, dreptulu de a esplica scripturile sau mai la intielesu, dreptulu de a face propaganda si proseliti, fiacare popa si nepopa, cu scopu de a trage pe ómeni la confessiunea sa. Legile tieriei opriau sub pedepse grele numai pe asia numitii innoitori, cá se nu mai cutedia a predica si a face propaganda pentru alta doctrina, dogma, parere sau cine scie ce fantasii, precum erau de ex. ale sabbatariloru, judaisantiloru, quackeriloru, noiloru crestini si ale altoru visatori; éra in favórea celoru patru confessiuni indigenate putea se predice oricine câte'i placea, cu acea diferentia essentiala relativa la r. catolici, cá pre ei diplom'a din 1691 îi aflase cu prea puçine biserici si cu mai puçini predicatori

buni rataciti printre cei ignoranti, dintre cari in Secuime se aflau multi si casatoriti, ducendu o viatia misera cá si popii romanesci din acésta tíera.

In acea stare a catolicismului una din grijile mai urgente ale curtii imperiale a fost, cá se introduca in Transilvani'a mai multi predicatori invetiati si curagiosi. Inainte cu 200 de ani clerulu r. catolicu de miru sau asía numitii Petrini din Ungari'a steteau pe unu gradu destulu de josu alu culturei scientifice si alu retoricei bisericesci, in cátu puçini din ei se puteau mesura cu predicatorii protestanti. Cu acestia erau in stare se tie la lupta numai iesuitii, cari pre langa ce ordinulu loru era organizatu aprópe militaresce, aveau si scóle proprie superióre, mai bune decâtu a le episcopiloru catolici.

Vreo doispredecece calugari iesuiti se mai aflau in Transilvani'a, inse sub alte numiri si in alte vestmente, unii cá parochi de miru, altii cá civili in vreo calitate sau alt'a, preparandu spiritele si terrenulu pentru alti mai multi colegi de ai loru.

In diplom'a Leopoldina si in tractatele anteriori aceleia, buna-óra cá celu dela Blasíu din 1687 se aflá o lacuna, o scadere, pe care gubernulu si diet'a tieiei nu o vediu se sau cá'i orbise Ddieu cá se nu o védia. Despre »Natiunea valacha (Oláh Natio) si despre religiunea romaniloru (Oláh Vallás)« in tóte acelea tractate nu obvine nici-unu cuventielu. Pentru subscriitorii aceluor tractate immens'a maioritate a locuitoriloru tieiei si religiunea loru nu existá de locu. Se vede curatu cá partid'a calvina considerase pe natiunea si pe biseric'a romana cá incorporata definitivu la sect'a si la nationalitatea sa, in cátu dupa atâtea legi si alte mesuri luate in mai bine de o suta de ani nici se mai póta fi vorba despre »romani si de lege romanésca.«

Partid'a reformata unгурésca s'a insielatu amaru in punctulu acesta si cu ea ceilalti protestanti. Curtea imperiala a vediu lacun'a din diploma si la timpu acomodatú, adeca la siepte ani dupa emanarea diplomei leopoldine a si lúatu mesuri prin omenii sei, cá poporulu romanu cu biseric'a sa se fia scosu la lumina si lacun'a se se imple in acelu intielesu, cá castigandu pe acestu poporu pentru catolicismu, totodata cas'a

domnitóre se'si asigure càtu se pôte mai multi adherenti, spre a puté tiné in freu pre partid'a reformata si respective Tökölyiana, despre care curtea era convinsa de multu, cà supunerea ei este numai fatiarita, prin urmare cà posesiunea tiei pôte deveni in totu momentulu problematica, precum s'a si intemplatu preste puçinu, adeca in 1703.

Mesurile luate de càtra curtea imperiala spre a trage pe romani in partea sa prin religiune la inceputu au fost simple si nemerite, mai tardiu fôrte complicate si cu atàtu mai eronate, cu càtu organele incredintiate cu executarea loru pre langa ce erau fanatice sau si nesincere, apoi si cunosceau fôrte reu pe romani si biseric'a loru.

Teofilu, Apor, L. Baranyi, Ratiu. Mitropolitulu Teofilu a fost recomandatu pentru hirotonia la Bucuresci totu de càtra magnatii calvini, carii si dupa mórtea lui Apafi au mai domnitu càtiva ani preste biseric'a romaniloru prin superintendenti, precum veduramu si mai in sus. Diplom'a de confirmare a fost data lui Teofilu de càtra gubernatorulu com. Georgie Banffi in 18 Decembre 1692. Banffi inse nu dete acèsta diploma in numele imperatului Leopold I. care acum era suveranu alu tiei, ci o dà in numele seu, ca si cum elu ar fi adeveratulu principe, totodata inse cá membru principale alu bisericeii reformate calviniane. Diplom'a coprinde mutatis mutandis la inceputu si la finitu totu numai cele 15 conditiuni rakocziane inmultite cu cele patru apafiane, éra in p. 15 gubernatorulu dice, cà onorariulu de piei are se fia alu lui din grati'a imperatului. In aceleasi dile Teofilu a depusu si juramentulu in manile superintendentului reformatu intocma cá si ceilalti mitropoliti inainte de elu.

Asia dara mitropolitulu si biseric'a romana nu au scapatu de sub jurisdictiunea superintendentului calvinescu; sinodulu si consistoriulu aveau se supuna la revisiunea acestuia conclusele loru cá totdeauna; protopopii romani trebuia se duca cá si mai inainte pe umerii loru in lectica pe superintendentu si se'lu asiedie in scaunulu presidiale; popii romanesci totu asia faceau robote si mancau bataia pàna la 25 de betie; femeile romane erau silite cá si mai inainte se ascunda miercurea si vinerea bucatele de postu de inaintea visitoriloru, cari le porunciau cá se férba totu numai bucate de dulce; in fine

insusi mitropolitulu era totu asia in pericolu de a fi batutu si degradatu sub vreunu pretestu órecare, precum o patise si mitropolitulu Sava II.¹⁾

Teofilu alesu cu invoirea calviniloru era omu be-
tranu si supusu la morburi. Ne este cunoscutu din casuri ne-
numerate coprinse in legile acestei tieri, cà afara de impositile
normali ordinarie ale tierii, se aruncau si pe popii romanesci
contributiuni extraordinarie, mai virtosu in timpuri de resbóie
si cand trebuea se se platésca tributuri grele la Pórt'a oto-
mana. In dilele lui Teofilu resboiulu turco-austriacu nu mai
voia se incetiedie. In 1695 insusi Sultanulu Mustafa II stra-
batuse cu armata terribila in Banatu pâna la Murasiu. Bani
si cerealii se cereau neincetatu si dela Transilvani'a. Pe preotii
romaniloru din acésta tiéra se aruncasera intre altele si una
mieie galete (cubuli de 4 ferdele) grâu. Mitropolitulu era obli-
gatu a ingriji in casuri de aceste pentru repartitiunea prin pro-
topopi si administrarea productelor la magazinele anumite
de càtra comandanti. Teofilu in locu de a necaji pe preoti cá
se aduca grâulu din locuri departate, cumparase acea mieie de
galete dela cancelariulu Nic. Bethlen cu unu pretiu moderatu
si'lu administrase la magazinele imperatesci din Sibiiu si
Alba-Iulia. Toti chronicarii din acea epoca adeverescu in
unanimitate, cà magnatii erau fórte mari speculanti si cà
sciau folosi minunatu ocasiunile. Se vede cà gubernatorulu
G. Banffi aflase de acelu tèrgu alu lui Teofilu cu Bethlen,
care in memorialele sale descrie pe Banffi destulu de urítu.
Gubernatorulu provóca pe mitropolitulu Teofilu cá se cumpere
grâulu dela elu. Teofilu se escusa dicùnd cà elu a cumparatu càtu
grâu ii trebuise si l'au administratu. Gubernatorulu catranitu
amerintia pe mitropolitu cu degradare. Acésta informatiune o
avemu dela P. Bod opulu sus citatu Capu II § 1. care cunoscuse
bine caracterele celoru doi magnati coreligionari ai sei.

Inse totu P. Bod mai voia se scia, cà dupa patru ani
de administratiune a bietului Teofilu popii si nemesii romani
facusera descoperirea, cà acelu mitropolitu nu ar fi la loculu
seu; cà-ci 1. iar placea beutur'a; 2. cà fiind bolnavi-

¹⁾ A se vedé: Dr. Nicolaus Nilles S. I. Symbolae ad illu-
strandam historiam Ecclesiae orientalis in terris Coronae S. Stephani
Vol. 1. Cap. IV. § 3. pag. 165—167.

cios nu observa posturile, miercuria si vinerea mananca carne si alte bucate oprite; 3. că violédia canónele bisericei resaritene, lasa si pe unii popi se se însóre a dou'a óra; 4. că s'ar ținea concubina la casa; deci pentru tóte acestea ei cu misteriosulu agentu Ladislau Dindar in frunte aru voi se'lu denuntie la Domnulu Munteniei.

Din tóte acestea Bod deduce, că Teofilu de fric'a degradarei s'ar fi aruncatu in partea catoliciloru si ar fi subscrisu unirea cu biserica Romei.

Numai orbulu nu vede acílea strict'a legatura a punctelor denuntiarei cu poft'a de resbunare a guvernatorului Banffi, din cauza că mitropolitulu cumparase acea cantitate mare de grâu dela rivalulu seu N. Bethlen si nu dela elu.

Acelea patru denuntieri sunt totu atâtea preteste de nimic pentru timpul de inainte cu doue sute de ani. Că unu bietu de omu betranu bea vinu, pre cand la mesele domnitoriloru se faceau betiile cele mai cumplite; că unu bolnavu nu postesce, mai alesu cand domnii calvini oprisera posturile romanesci sub pedepse aspre; că mitropolitulu ar fi violatu canónele resaritene, pre cand acelea erau in partea loru cea mai mare de multu delaturate si schimbate cu cele calvinesci prin legile tierii si prin diplome; in fine că unu betranu bolnaviciosu ține langa sine o femeia care se'lu ingrijésca in neputintiele lui, — a le aduce pre tóte acestea că totu atâtea cause, care aru fi silitu pe Teofilu că se intre in relatiuni confessionali cu catolicii este o fabula copilarésca din partea scriitoriloru reformati, pe care nu o potu crede nici ei, daca voru se fia seriosi aparatori ai adeverului.

Că Banffi va fi cercatu se afle intre popii romaniloru cătiva tradatori de sange că Iuda iscarioténulu si strimbu juratori că martorii mincinosi in contra lui Isus Christosu, precum s'au aflatu si in contra lui Sava II, de acésta noi nu ne-amu mira întru nimicu, daca s'ar si descoperi din acte vreo infamia că aceea. Dara causele cele adeverate care au inpinsu pe Teofilu, pe protopopi si mai multi romani nobili cãtra catholicismu, ne stau astadi de inaintea ochiloru intru tóta marimea si gravitatea loru, precum am probatu pãna acílea cu o suma de documente, si nici-unu omu nepassionatu nu are nici-o trebuintia de a mai recurge si la fabule.

Nu lips'a de cause de a se smulge óresicum pe sine, pe cleru si pe poporu de sub jugulu de feru amará si scurtá dilele mitropolitului Teofilu, ci nespus'a greutate a situatiunei politice in care se aflá tiér'a, precum si lips'a de barbati romani adapati in sciintie mai inalte, àmblati in lume, cu cari se se póta consulta cu tóta increderea, fàra a se teme de tradare, acestea'i lipsía lui Teofilu. Ce mirare deci, daca elu in nevoile lui ar fi datu ascultare si altoru barbati neromani.

§ 36. Inceputulu activitatii Iesuitiloru pentru unire. P. L. BARANYI. Scriitorii reformati inputa lui Teofilu cá elu a plecatu urechi'a la síoptele lui Baranyi.¹⁾

Si cine a fost acelu Baranyi? Paulus Ladislaus Baranyi magiáru de nationalitate, nascutu in orasiulu Jászberény din Ungari'a in a. 1657, de profesiune calugaru iesuitu, in acésta calitate fusese trimisu cá si alti càtiva pe ascunsu in Transilvani'a, unde a fost aplicatu mai antaiu cá docente inbracatu in vestmente civili. In acea calitate a datu elu in cursu de patru ani instructiune baiatiloru. Dupa aceea functionase ici-colo cá preotu la catolicii risipiti pintre protestanti, pàna cand fu aplicatu cá parochu catolicu in Alba Juli'a, care pe atunci era nu numai capitala si resiedintia politica, ci si resiedinti'a mitropolitului romanu si a superintendentului reformatu. Aici Baranyi pre langa deselescursiuni ce facea prin sate pre la puçinii catolici, avea dispute si certe dese theologice cu protestantii, firesce in stilulu si limbagiulu de badarani usitatu intre teologii de tóte confessiunile atunci si multu mai tardíu, in unele parti ale tieiei pàna la a. 1848, ba tocmá si pàna la 1870. A fost si unu casu, cand nisece calvini l'au atacatu cu arme cá se'lu omóre in drumu, inse si elu insoçitu de unu servitoriu alu seu caletoria armatu si asia scotiend si ei sabi'a scapara cu viatia. Asia isi aparau ómenii religiunea, daca voiau in adeveru se o apere inainte cu doue sute de ani.

Baranyi a petrecutu in Alba Julia treisprediece ani cá parochu, superioru si cá directoru de scóla, in care oficii càtiva ani avuse numai unu colegu pàna la venirea austriaciloru.

¹⁾ Nu Baranyai, precum ilu numisera unii scriitori. Stefan Baranyai era unu altu iesuitu totu unguru. De aici confusiunea.

Chiaru si in casu cand Baranyi sau oricare altu iesuitu nu ar fi avutu missiunea principala de a face di si nópte propoganda in favórea catolicismului, urmá óresicum firesce cá elu se faca cunoscintia si cu mitropolitulu romaniloru, cu protopopi si cu alte persóne dela mitropolia. Catolicii castigasera acum unu razimu tare in diplom'a leopoldina din 1691, li se maí cerea inse fórté multu pàna la realisarea multoru dorintie ale loru, care sunau frumosu numai citite de pre chartia. Clerulu romanescu inse a remasu in celu mai strinsu intielesu totu sclavulu de mai inainte.

Intre acestea imperatulu Leopold I apucase a declara in autografulu seu din 23 Augustu 1692 datu càtra gubernulu Ungariei, cá toti preotii gr. resariteni din acea tíera, adeca mai alesu ruteni si romani càti voru primí unirea cu biseric'a Romei, se voru bucura de tóte drepturile si privilegiile de care se bucura clerulu de ritu latinu.

Rutenii din Ungari'a, cari cá si ceilalti rusi primisera christianismulu impreuna cu ritulu grecescu totu dela grecii bizantini, din dilele principiloru Rakoczi au fost si ei fórté asupriti de càtra calvini. Susan'a Lorantfi si barbatu seu Georgie Rákoczi I spoliasera monastirea ruteniloru dela Muncaciu secularisandu totu, éra satele supuse pàna atunci monastirei le incorporasera la dominiile loru cele fórté intinse, cà-ci famili'a Rakoczi si inainte de a fi fostu alesu Georgie principe in Transilvani'a (in 1630) era cea mai bogata si mai potente dintre toti magnatii. Calugarii de ordinulu s-tului Vasilie celu mare au remasu numai cu monastirea. Susan'a inse dupace a remasu veduva a mersu si mai departe, cà-ci ea dupa mórtea episcopului rutenu de legea orientala a opritu alegerea altuia, a convocatu inse doispredece predicatori calvini, caroru le-a comisu cá se aléga ei pe unu popa rutenu schismaticu si in locu de orice alta hirotonia si introducere canonica, de care aceia nici nu voiau se audia, se'i ia juramentulu cà a trecutu la legea calvinésca si cà va remanea credintiosu acelei dómne.¹⁾ Din acea di successiunea hierarchica canonica in dieces'a Muncaciului a fost intrerupta, pàna cand au venitu alta epoca, in care s'a restauratu, acum inse in altu intielesu.

¹⁾ Documentulu din bibliotec'a Universitatii din Buda la Nilles Vol. I pag. 152—153.

Clerulu rutenu alesese din partea sa pe ieromonachulu Partenie, care in 1651 a si fost hirotonitu episcopu in Alba-Iulia de càtra mitropolitulu Stefanu Simion, principes'a inse nu'lu suferise in dominiile sale.¹⁾

Acestea si alte inpregiurari de natur'a acestora dedea materia bogata pentru consultari si discussiuni intre mitropolitulu cu ómenii sei de incredere si intre iesuitulu Baranyi. Acele consultari au duratu vreo patru ani, firesce in mare secretu. Baranyi a comunicatu planulu numai colegiloru sei iesuiti din Clusiu, anume lui Gabriel Hevenes, care mai tardiu ajunse la Vien'a, lui Stefanu Baranyai si Petru Viszkeleti. Mai apoi comunicara planulu si cu com. Stefanu Apor magnatu secuiu, fórte bogatu, pe atunci tesaurariu alu tiei, pre catu de mare catolicu, pre atátu de infocatu adversariu alu protestantiloru si din acestia mai virtosu alu calviniloru, cu ai caroru magnati avea conflicte dese.

P. Bod vrea se scia, cà conditiunile unirei propuse de Baranyi aru fi fost 1. A nu recunósce pe patriarchulu dela Constantinopole, ci pe papa dela Roma; 2. a lua si cuminecatura numai sub una specie; 3. a introduce la preoti celibatulu; 4. a posti sambat'a, nu miercuria, éra laptarii a manca totdeauna.

Reu a fost informatu Bod asupra conditiuniloru uniunei si prosti 'ia mai creditu elu in privinti'a acestora nu numai pe mitropolitulu si pe protopopi, ci si pe iesuiti. Ci cà protopopii càti erau calviniti, mai cautau ei se aléga intre mancari de carne si de legume, sau intre miercuri si sambata. Cu totulu altele au fost acele patru conditiuni ale unirei cunoscute astadi si baiatiloru, adeca cele adoptate odinióra in conciliulu dela Florentia, despre care ne vomu informa indata.

Totu dela Bod aflamu, cà parochulu iesuitu P. L. Baranyi ar fi caletoritu in caus'a uniunei pre sub ascunsu la Vien'a in societatea lui Andreiu Illyés secuiu ardeleanu, care fusese denumitu episcopu r. catolicu in contra vointiei statului calvinescu, care nu voiá se audia de episcopu catolicu; adaoge apoi, cà acei doi barbati in a. 1696 aru fi lucratu si preparatu calea la imperatulu, cá daca romanii voru primi cele

¹⁾ Documentele totu la Nilles Vol. I pag. 161 si totu din bibl. univ. dela Buda.

protestant

patru puncte, se li se dea o diploma, prin care clerulu romanescu si calugarii se fia asecurati că voru intra in aceleasi drepturi si se voru folosi de ele intocma că si clerulu rom. catolicu si că tóta popimea protestanților calvini, luterani si ariani. Amanata fiindu decisiunea in conferenti'a ministeriului imperatescu până in a. 1697, pre atunci se aflasera din intemplara la Vien'a in afaceri de ale tierei atātu gubernatorulu Georgie Banffi cātu si cancelariulu Nicolae Bethlen. Presiedentele Kinsky invitase si pre acesti doi magnati si inalti functionari ardeleni la conferenti'a in care se pusese in discussiune si afacerea uniunei religiöse a romaniloru. Invitati acesti doi că se'si dea voturile in cauza, ambii respunsera că ei in patri'a loru nu audisera nimicu despre unu planu de a uni pre toti romanii cu biseric'a Romei, éra ei vedu acuma că planulu acela este indreptatu in contra religiunei reformate, de aceea nici nu se potu demitte bucurosu la discussiuni in afaceri religiöse in calitatea in care se afla ei veniti la Vien'a, că-ci in afaceri religiöse nu este cineva nici gubernatoru nici cancelariu. Atunci ministrulu presiedente com. Kinski, barbatu dintre cei puçini humani din dilele sale si departe vedietoriu, respunse celoru doi, că ei acilea n'au se vorbésca că reformati, ci numai că consiliari ai regelui. Dupa acestea Banffi si Bethlen declarara, că: Dupace prin acea unire a Valachiloru cu biseric'a Romei se vatama religiunea reformata, densii protestédia contra ei acilea in conferentia;¹⁾ dupa aceea inaintara si suplica la Maiestatea regia, de unde mijlocirea resolutiunea din 14 Aprile 1698 adeca tardiu dupa mórtea lui Teofilu, venita cătra gubernulu Transilvaniei de coprinsulu urmatoriu :

»Acela dintre preotii romani de ritu grecescu, care pre langa ce va ținea la ritulu grecescu, va marturisí la catolici si va declara că elu recunósce pre înaltulu pontifice, se va bucura de privilegiile preotiloru catolici; éra aceia dintre preotii de ritulu grecescu, cari voru crede că nu trebue se faca numit'a marturisire, sau că se voru uní cu vreun'a din celelalte religiuni, sau voru afla că ei au se remàna in statulu religiunei sale, se voru bucura de privilegiile respectivei religiuni,

¹⁾ Vedi si Bethlen Miklos Önéletirása L. II C. 23.

pentru care se voru fi declarat, sau cã remanendu in starea actuala a religiunei sale, voru fi conservati in drepturile aceleia pre-cum se afla.«¹⁾

Imperatulul Leopold I voinde a respecta spiritul diplomei din Dec. 1691 prin care luase in posesiune definitiva principatul Transilvaniei, nu putea se emitta alta resolutiune nici la rugarea lui Baranyi ajutat de Illyés, nici la a lui Banffi si Bethlen. Biserica orientala a romanilor a fost considerata cá lipitura subordinata si in o parte a ei chiaru incorporata la biserica reformata calviniana, care'si arrogase tóte drepturile de dómna asupra ei; acum urmã de sinesi, cá in starea cea noua a lucrurilor si sub alta Casa domnitóre se declare ea insasi, daca este sau nu indestulata cu starea sa de pãna acuma. Imperatulul prin sus citat'a resolutiune dà voia nu numai bisericeii si clerului preste totu, ci fiacaruia in parte, cá se 'si aléga o confessiune religiósã care cum se pricepe, cum îi dictédia consciinti'a, sau se spunemu totu, care cum isi afla interesele sale personali ori familiari mai ascurate intru o confessiune sau in alt'a. Acésta liberalitate a curtii imperiale in alegerea confessiunii religióse din tóta viati'a imperatului Leopold este unica in feluul seu fatia cu necurmatele góne religióse petrecute in celelalte tieri si anume in Ungari'a. A-remasu inse in grij'a propagandei religióse din ambele parti, catolica si protestanta calviniana, cá se cerce tóte mijlócele possibili de a trage pe romani in partea bisericeii loru. De propagand'a luterana era biserica romana scutita si aparata chiaru prin luteranii sasi, cari dupace identificara confessiunea augustana cu nationalitatea loru genetica si totodata politica, a urmatu firesce, cá se tie cãtu se putea mai departe pe elementulu romanescu de confessiunea, prin urmare de nationalitatea loru. Au remasu numai câteva comunitati unguresci in confessiunea

¹⁾ Dupa textulu lui Bod: „Qui ex sacerdotibus graeci ritus Valachis edita professione ad observantiam Ritus graeci apud Catholicos cum agnitione summi Pontificis se declaraverit, gaudebit privilegiis sacerdotum catholicorum; si vero ex iisdem Ritus graeci sacerdotibus dictam professionem sibi faciendam non putaverit, vel etiam uni ex aliis receptis Religionibus se univerit, aut etiam in suae Religionis statu permanendum sibi duxerit, gaudebit illius Religionis privilegiis, ad quam se declaravit, aut etiam in eo statu Religionis, eo jure, quo nunc habetur, porro habebitur.“

luterana comuna loru cu sasii si certele cu acelea n'au incetatu nici pâna în dio'a de astadi. Ce era se se intemple, daca toti romanii locuitori pe acelasi teritoriu cu sasii aru fi trecutu la confessiunea luterana si in puterea legiloru religionarie ardeleni aru fi intratu in tôte drepturile si prerogativele civili si politice inpreunate cu acelea!

Daca înse sasii luterani n'au lacomitu a face proseliti dintre romani, tocma asia s'au opusu si ei cá si calvinii din resputeri la catolisarea acestui poporu numerosu in patri'a comuna, pentrucá nu cumva pe acésta cale se ajunga la drepturile fórte inportante, care facu pe nationalitatea politica.

Despre lipirea popiloru romanesci la confessiunea unitariana éراسi nu putea fi vorba, pentrucá nici chiaru popii, protopopii si multimea nobililoru calviniti nu ajunsesera a despretiui dogmele bisericeii orientale pâna la o mesura, in câtu se nege Trinitatea, divinitatea lui Isus Christosu si a spiritului santu, tôte cele siepte sacramente si grati'a divina.

Asia dara bisericeii romane si clerului seu pe la 1698 nu'i remasese decâtu alternativ'a, cá sau se figuredie si pe viitoriu cá lipitur'a bisericeii calvine, obligata a se supune la tôte conditiunile coprinse in legile si in diplomele domnesci citate in abundantia mai in susu; sau daca nu'i mai convenia asia, se adópte uniunea cu bisericea Romei pre langa conditiunile puse ei de câtra curtea imperiala.

Situatiunea devenise cu atátu mai critica, cu câtu ea se infatiosia fâra crutiare, si indurare câtra cleru si poporu in acelasi timp cá cestiune de consciintia religiósá millenaria, dela care ar depende mantuinti'a sufleteloru si viati'a de veci, precum si cá cestiune a emanciparei fizice, a libertatii persónale si asigurarei de subsistentia materiala pentru biserici, preoti si poporu.

Se apucamu seri'a acteloru autentice câte ne stau in epoc'a de fatia la dispoziitiune, se vedemu pre ce cale au apucatu betranulu metropolitu Teofilu si cei de aceeași credintia cu densulu.

1798. d. 10. febr. in p. 169. 1798.